

Volume I (2015)

B. ÇELEBİ, Eskiçağ'da Kadın, 'Toprak Altındaki Kadının Sessiz Çığlığı'. İstanbul 2015. Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 140 sayfa (14 resim ile birlikte). ISBN: 9786053963110

Pınar ÖZTÜRK

Libri: Kitap Tanımı, Eleştiri ve Çeviri Dergisi'nde bulunan içeriklerin tümü kullanıcılarla açık, serbestçe/ücretsiz 'açık erişimli' bir dergidir. Kullanıcılar, yayincıdan ve yazar(lar)dan izin almaksızın, dergideki makaleleri tam metin olarak okuyabilir, indirebilir, dağıtabilir, makalelerin çıktımasını alabilir ve kaynak göstererek makalelere bağlantı verebilir.

Libri, uluslararası hakemli elektronik (online) bir dergi olup değerlendirme süreci biten makaleler derginin web sitesinde (www.libridergi.org) yıl boyunca ilgili sayının içinde (Volume I: Ocak-Aralık 2015) yayımlanır. Aralık ayı sonunda ilgili yıla ait sayı tamamlanır.

Dergide yayımlanan eserlerin sorumluluğu yazarlarına aittir.

- Künye** B. ÇELEBİ, Eskiçağ'da Kadın, 'Toprak Altındaki Kadının Sessiz Çığlığı'. İstanbul 2015. Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 140 sayfa (14 resim ile birlikte). ISBN: 9786053963110. Tanıtan: Pınar ÖZTÜRK, Libri I (2015) 71-75. DOI: 10.20480/lbr.2015115467
- Geliş Tarihi: 18.10.2015
Kabul Tarihi: 20.10.2015
Online Yayın Tarihi: 29.12.2015
URL: <http://dx.doi.org/10.20480/lbr.2018115467>

- Editörya** Phaselis Project
www.phaselis.org

**B. ÇELEBİ, Eskiçağ'da Kadın, 'Toprak Altındaki Kadının Sessiz Çığlığı'. İstanbul
2015. Arkeoloji ve Sanat Yayıncıları, 140 sayfa (14 resim).****ISBN: 9786053963110****Pınar ÖZTÜRK***

Çalışmasını kadın araştırmaları çerçevesinde tamamlamış olan Binnur Çelebi, 'kadın' kavramını Eskiçağ Tarihi kapsamında ele almaktadır. Yazar, sosyal olgular ışığında kadının siyasal, ekonomik ve sosyal statüsünü daha iyi yansıtılabilmeyi hedeflemektedir. Bu nedenle, günümüzden binlerce yıl öncesine uzanarak Eskiçağ kadınının, tarihin derinliklerinde gizlenen sosyo-ekonomik yapısını destekleyen insan düşüncesini ve gelişimini, arkeolojik kalıntıların ve filolojik kaynakların yardımıyla aktarmaya çalışmak yazarın diğer amaçları arasındadır. Sümer, Asur ve Hitit kanunları temel alınarak ataerkil toplumlarda cinselliğin algılanışı ve cinsellikle ilgili kavramlar ise, odaklanılan diğer konular arasındadır. Eser üç ana başlıktan oluşmaktadır. Her ana başlık kendi içinde sonuç ve kaynakça bölmeleriyle noktalananmaktadır.

Birinci bölüm bir ana başlık ve dokuz alt başlıktan oluşmaktadır. Bu ana başlık altındaki sekiz alt başlık ise, kronolojik bir sıra takip edilerek sunulmaktadır. Bölüm, *Sümer, Babil, Asur ve Hitit Kanunlarında Kadına Yönelik Cinsel Suçlar ve Cezalar* (7) ana başlığı ile başlamakta, alt başlıklar ise, *Giriş* (7-10), *Babil, Assur ve Hititlerde Hukuksal Düzenlemeler* (10-14), *Bekâret* (14-21), *Zina* (21-27), *Zina İftirası* (27-28), *Tecavüz* (28-33), *Sonuç* (33-35), *Kaynakça* (35-37) şeklinde sıralanmaktadır.

Sümer, Babil, Assur ve Hitit Kanunlarında Kadına Yönelik Cinsel Suçlar ve Cezalar (7) ana başlığının *Giriş* (7-10) alt başlığı altında, konunun temelinde yatan *kadın* kavramı önce dilbilimsel açıdan açıklanmaktadır. Sonrasında ise, kavramın anlamına daha geniş bir açıyla bakılmaktadır. Bu alt başlıkta ana başlığın konusu, biyolojik ve psiko-sosyal boyutları ile tarihsel ve kültürel açıdan tanıtılmaktadır. Eserin *Giriş* bölümünde, ana başlığın içeriği hakkında bilgiler de sunulmaktadır. *Giriş*'te yer verilen kısımdan, bu bölümde tarihsel bir inceleme temel alınarak hukuk ve cinsiyetin nasıl bir ilişki içerisinde olduğunun anlatıldığını öğrenmek mümkündür. Yazar hangi noktalar üzerinde ağırlıklı olarak durulacağını açık ve net ifadelerle belirtmektedir. Bu noktalardan biri ise söz konusu toplumlarda hukuk yoluyla kadının nasıl bir kenara atıldığı ve erkeklerle bağımlı bırakıldığı konularının karşılaştırılmasıdır. Kadın konusuya ilişkili olarak kanunların ortak ve farklı yanlarının özellikle kadın bakış açısından ortaya konulacakmasına ise dikkat çekilmektedir.

İkinci alt başlık *Sümer, Babil, Assur ve Hititlerde Hukuksal Düzenlemeler'i* (10-14) ile ilgilidir. 19. yüzyılın başlarında arkeolojik araştırmalar sayesinde, çivi yazılı tabletlerin bulunması ve çivi

* M.A., Akdeniz Üniversitesi, Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü, Akdeniz Eskiçağ Araştırmaları Anabilim Dalı, Antalya. pınar.ozturk.1988@gmail.com

yazısının çözülmesi ile bu düzenlemeler çok geçmeden başlamıştır. Öncelikle bazı araştırmacılar tarafından çiviyazısı hukuku olarak tabir edilen hukuk anlayışından bahsedilmeye başlanmaktadır. Bu hukuk anlayışı sonraki zamanlarda şekil değiştirerek kadınlarla ilgili suçların ve mülkiyet haklarının en fazla yer aldığı ve cezaların çok daha sert olduğu Orta Asur kanunlarını da beraberinde getirmiştir. Bunun yanı sıra toplumsal bir varlık olan insanın evrensel doğası göz önünde bulundurulmakta ve cinsellik kavramı irdelenmektedir. Cinsel suçlara ilişkin farklı toplumlardaki hukuki durumlar karşılaştırılarak bir gözlem yapılmaktadır.

Bekâret (14-21) adlı üçüncü alt başlık altında, bekâret kavramı konu edilmekte ve bu kavrama yüklenen toplumsal değer yargısından bahsedilmektedir. Toplumsal ahlakın *bekâret* konusunda erkeğe ve kadına ne şekilde emrettiği, bekâret konusunun temelini oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra cinsellikte bir kadın bedeni olarak bakire olan bir kız ve olmayan bir kadın kanunlar nezdinde değerlendirilmektedir. Hukuki değişimler ve kuşaklararası değişimler bakımından kadının durumu da vurgulanmaktadır.

Zina (21-27) olarak belirlenen dördüncü alt başlıkta, ataerkil düzendeki evliliklerde evli olan kadının ve erkeğin birbirleri haricinde yasak bir cinsellik yaşaması durumunda, eşit olmaksızın uygulanan cezai ve hukuki yaptırımlar, *zina* ile ilgili çeşitli maddeler örnek gösterilerek yorumlanmaktadır.

Zina İftirası (27-28) adlı beşinci alt başlık, böyle bir iftira söz konusu olduğunda Eski Ön Asya toplumlarında evli kadınların aklanılabilirsinin zorluğunu içermektedir. Bununla birlikte cezai yaptırımların çeşitliliği ve çoğunlukla ölümle sonuçlanması dikkati çeken diğer bir husustur.

Tecavüz (28-33), altıncı alt başlık olarak belirlenmektedir. Bu kavrama bir yandan feminist yaklaşımla yorum getirilirken, diğer yandan hukuka göre yapılan açıklamalar dikkate alınarak ayrı bir bakış açısı getirilmektedir. Ataerkil zihniyete göre, kadının tecavüze uğraması çok farklı bir boyuttadır. Çünkü kadın bu zihniyete göre, erkeği kıskırıldığı için suçu kendisinde barındıran obje olarak düşünülmüştür. Mitolojik söylemler ışığında, *tecavüz* vakasının çok daha eskilere dayanıldığı belirtilmektedir. Eskiçağda gelenek ve göreneklerin kanunlarla girift ilişkinden bahsedilmekte ve ilginç çıkarımlarda bulunulmaktadır. Eser özellikle Asur ve Hitit kanunları, örf ve adetleri, zina, tecavüz, bekâret gibi cinsiyet ve cinsellik içeren konular üzerindeki farklılıklarını ve benzerlikleri, hukuki düzenlemelerdeki değişiklikleri okuyucuya sunmaktadır.

Birinci bölümün *Sonuç* (33-35) kısmında kadının ikincilleştirilmesi konusunda temeller Mezopotamya'da atılırken binlerce yıllık tarih sürecinde bu durumun kendinden sonra gelen medeniyetlere bıraktığı etki özetlenmektedir.

İkinci ana başlık *Hittit Hukukunda Evlenme ve Boşanma/Eski Ahit, Yeni Ahit ve Kur'an'daki Kutsal Metinlerle Benzerlikleri ve Farklılıklar* (39) üzerinedir. Bu ana başlık altında on alt başlık yer almaktadır. Bölüm; *Giriş* (39-42), *Hitit Aile Hukuku* (42-43), *Hitit Kanunlarında Evlilik* (43-51), *Evlilikteki Amaç: Soyun Devamı* (51-58), *Çok Eşli Evlilik ve Cariyeler* (58-68), *Çok Evlilikte Levirat Örneği* (68-71), *Hitit Kanunlarında Boşanma* (71-79), *Evliliğe İhanet: Zina* (79-87), *Sonuç* (87-90), *Kaynakça* (90) alt başlıklarından oluşmaktadır.

Hittit Hukukunda Evlenme ve Boşanma (39) konulu ikinci ana başlık, içerisinde *Eski Ahit, Yeni Ahit ve Kur'an'daki Kutsal Metinlerle Benzerlikleri ve Farklılıklar* barındırmaktadır. Bu bölümün *Giriş* (39-42) kısmında, binlerce yıl toprak altında kalan ve unutulan ölü dillerin çivi yazılı tabletler aracılığıyla karanlık bir döneme tuttuğu ışık, kuşkusuz Sümerlerin kültürel mirası olan yazılı huku-

kuna da yansımaktadır. Çeşitli kavimlerin sahip olduğu yazılı hukuk geleneği kapsamında konuya ilgili örneklemeler yapılmaktadır. Bu örneklemelerin yanı sıra kanun maddeleri bağlamında değerlendirilen Hittit aile hukukunda evlilik ve boşanma konusu da irdelemektedir.

İkinci alt başlık *Hittit Aile Hukuku* (42-43) ile ilgilidir. Hittit aile hukuku, aile kurumunu ve aile-deki bireyleri ilgilendiren bir medeni hukuk dalıdır. Bu hukuk, medeni kanun kapsamı içerisinde aile hukuku, evlenme ve boşanma durumunda malların paylaştırılması, velayet ve veraset gibi hukuki başlıklarını şekillendirmektedir.

Hittit Kanunlarında Evlilik (43-51) üçüncü alt başlığın konusunu oluşturmaktadır. Evlilik konusu, ataerkil aile yapısı bakımından Hittit toplumlarda da diğer toplumlarda olduğu gibi toplumun en küçük birimini oluşturan aile kavramı üzerinden anlatılmaktadır. Kanunların bu bakımından evlilik konusunda nasıl yaptırımlarda bulunduğu net bir şekilde gözlemlenebilmektedir. Bu nunla birlikte, Hittitlerde evlilik kurumu, kadının ataerkil toplumlarda satılması esasına dayanırmasının üzerinden hukuk maddeleri örnek gösterilerek yorumlanmaktadır. Aynı şekilde Hittit kanunlarının Kur'an ayetleriyle benzerlik göstermesi de bu kanunlara ayetler kanıt gösterilerek açıklanmaktadır.

Evlilikte Amaç: Soyun Devamı (51-58) dördüncü alt başlığıdır. Soy kavramı evlilik temel alınrak, Hittit kralı Telipinu fermanından, Tevrat'a, Hıristiyanlık'tan İslam'a kadar birçok bakımlardan analiz edilmektedir.

Beşinci alt başlık *Çok Eşlilik ve Cariyeler'i* (58-68) konu edinmektedir. Bu başlıkta da diğer başlıklarda olduğu gibi *çok eşlilik ve cariyeler* menfu Hittit kanunları eşliğinde okuyucuya sunulmaktadır. Hittit kanunları dikkate alındığı zaman, evliliğin tek eşli olduğu konusunda kesin hükmün olmadığını anlaşılması, yazılı belgelerden edinilen bilgilerin nezdinde ise, cariyelerin de varlığının farkına varılması得分en diğer hususlar arasındadır. Yazar hangi dinde tek eşlilik vardı, hangi dinlerde tam tersiydi ve bu durumun toplumlarda işleyışı nasıldı gibi sorulara cevap niteliğinde bilgiler vermektedir. Çelebi, böylece bahsedilen işleyişle ilgili çeşitli kanıllara varmanın mümkününü da okuyucuya sunmaktadır.

Çok Evlilikte Levirat Örneği (68-71) altıncı alt başlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu örnek, akrabalar arasındaki evliliği yasaklayan düzenlemelerle ilişkilidir. Hittit kanunlarıyla ve Hıristiyanlık'taki yaptırımlarla örnek daha anlaşılabılır şekilde açıklanmaktadır.

Yedinci alt başlık olan *Hittit Kanunlarında Boşanma* (71-79) konusu, Hittit toplumunda kölelerin, özgürlülerin ve soylu sınıfın boşanmalarına ilişkin belgeler ve ilgili maddeler öncülüğünde sınıflararası benzerlikler ve farklılıklar ortaya koymaktadır. Başlığın sonuna gelindiğinde İslam hukukunda boşanmanın nasıl olduğuyla ilgili açıklamalar, diğer dinler göz önünde tutulduğunda bir karşılaştırma niteliğindedir.

Evliliğe İhanet: Zina (79-87) konusuyla oluşturulan sekizinci alt başlıkta yazarın, elde bulunan mevcut maddeler üzerinden kadının haklarının ne olduğunu ya da olmadığını konu edindiği anlaşılmaktadır. Bu durumun getirdiği sonuçlarla ilgili bilgilere de yer verilmekte, sonuç kısmında ise, konu İslam'da ne şekilde karşılandığıyla noktalananmaktadır.

İkinci Bölümün Sonuç (87-90) kısmında, evliliklerin kanuni bir çerçeve içinde işlenmesi, evliliğin temel amacının soyun devamı olarak düşünülmesi, Yahudi, Hıristiyanlık ve İslam dininde evliliklerin neyi discipline ettiği özetlenmektedir. Zina, çok eşlilik gibi durumların din söz konusu olduğunda nasıl bir hal aldığına, kadınların aleyhine, erkeklerin lehine olan durumların genel olarak

neler olduğuna ilişkin değerlendirmelerde bulunulmaktadır.

Üçüncü Ana başlık *Eskiçağ Dininde Kadın-Ana Tanrıçadan Günahkâr Kadına* (95) şeklinde olup, bu ana başlık kendi içinde altı alt başlığı içerisinde barındırmaktadır. Bu alt başlıklar, *Giriş* (95-110), *Hayvanlar Hakimi Ana Tanrıça* (110-112), *Her Şeyi Yaratan Kadının Tarihi Yok Edildi* (112-119), *Şifacı Ana Tanrıçadan Cadi Tanrıçaya* (119-128), *Cadi İlan Edilen Tanrıçalar* (128-138), *Kaynakça* (128-138) şeklindedir.

Yazar, *Giriş* (95-110) kısmında kadınların tüm bu akademik araştırmalardan memnun kalıp kalmadığını sorgulamaktadır. Durum böyleyken yazar kadınlarla ilgili işlediği konunun, ortaya konulan bilgiler ışığında daha fazla sorgulanması gerektiğine de ayrıca dikkati çekmektedir. Üçüncü bölüm, ataerkil kökenden, kadının toplum içerisindeki statüsüne, sosyal haklarından, din içerisindeki yerine kadar, anlatılmak istenen durumları çok geniş bir yelpazede okuyucuya sunmuştur. Çelebi bu bölümün *Giriş* kısmında, semavi dinlerde kadına bakış açısını ve kadının Eski Yunan tanrılarında nasıl betimlendiğini okuyucuya aktarmaktadır. Eski Yunan inancında cinselliğe hoşgörüyle bakan tanrıların yanı sıra kötü kadın olarak betimlenen zaman zaman da aşk kadını olarak gösterilen tanrıçalara da yer vermeye özen göstermektedir.

İkinci alt başlık *Hayvanlar Hakimi Ana Tanrıça* (110-112) şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Neolitik Çağ'ın başından beri hayvanlarla birlikte temsil edilen kadın ve tanrıçalar örneklerle anlatılmaktadır. Buradaki amaç kadının üstlendiği anlamda gizlidir. Kadın yer yer doğa ve yaşımla mücadele eden kişi olarak gösterilirken, yer yer güç sembollerinden biri olarak anlatılmaktadır. Her medeniyetin mitolojisine göre, kadın kavramının nasıl değişkenlik gösterdiği ise, dephinilen diğer bir noktadır. Ana tanrıçanın tabiatı, vahşi hayvanlara ve içgüdüler üzerindeki hâkimiyetinin, zaman içerisinde erkeklerle özgü bir hal aldığı gözlemlemesi yazarın dikkat çeken yorumlar arasında yer alır.

Üçüncü alt başlık *Her Şeyi Yaratan Kadının Tarihi Yok Edildi* (112-119) şeklindedir. Peki, bu durum süreç içerisinde nasıl oldu? Bu soruya farklı bir bakış açısı getiren yazar, Paleolitik Çağ'dan itibaren uzunca bir dönem baskın sayıda kadın heykelciklerinin yapılmasının asıl nedeninin, bu toplulukların kadından yüksek bekłentiler içinde olmasını birer simgesel işaret olarak göstermektedir. Yazar ilk çobanların kadın olması ya da yazısı ilk bulanın kadın olması gibi örnekler öne sürerek bu sürecin nasıl geliştiğini yorumlamaya çalışmaktadır. Aynı zamanda ana tanrıça konusuna eseri boyunca dephinerek, bu konuya bağlı bilgilerin daha sonrasında erkek egemen düşüncenin nasıl şekillendiğine ilişkin bilgilere de yer vermektedir.

Eserin dördüncü alt başlığı *Şifacı Ana Tanrıçadan Cadi Tanrıçaya* (119-128) başlığı altında okuyucuya, bir dönüşüm olduğu mesajını vermektedir. Çelebi, eski çağlardan günümüze büyü adlı olayın ilkel bir düşüncenin ürünü olarak görülmesinden dolayı din kavramının içinde yer alamayacağından bahsetmektedir. Büyü denince akla gelebilen cadı kelimesinin önce terminolojik bir değerlendirilmesi yapılmıştır. Paleolitik Çağ'dan itibaren Eski Yunan *pantheon'*unda kadının şifacı olarak görülmesi, Tevrat'ta sihirbaz kadınların öldürülmesinin emredilmesi, ortaçağda büyүcү/cadı olarak yargılananlarının çoğunu kadın olması dephinilen konular arasındadır. Bu konular kapsamında şifacı olarak bilinen ancak daha sonra kadının nasıl cadı tanrıçaya dönüştüğünü anlatan bir oluşum aktarılmaya çalışılmıştır.

Cadi İlan Edilen Tanrıçalar (128-138) bu bölümün beşinci alt başlığıdır. Bu tanrıçalar, antik çağın şefkat ve acıma ile insanlarla ilgilenen, çocuk veren bir Ana Tanrıçası olarak görülürken, süreç içerisinde edinilen algıda, bebek öldüren, uzun saçlı dişi bir şeytana dönüşmektedir. İlgili

duruma bu dönüşümle ilgili yapılan alıntılar, dini belgelerdeki bahsi geçen yerler örnek gösterilmektedir. Dönüşüm ilk olarak Hekate'nin yanı sıra Kirke ve Medea gibi kadın kahramanlar örnek gösterilerek anlatılmaya başlanmakta, sonrasında bu durum tek tanrılı dinler ve edebiyat yoluyla toplumların hafızasında ne şekilde yer aldığına aktarılmasıyla okuyucuya sunulmaktadır. Yazar bu dönüşümden bahsettiğinden sonra '*Korkunç Ana*' ve '*Ölüm Anası*' unvanlarıyla kutsal kadına yönelik oluşturulan kadının saygınılığını yok etmeye çalışma çabasının varlığına değinmektedir. Ancak bu çabanın boşça çıktığını ifade etmektedir. Yazar buna istinaden Özgürlük Heykeli unvanını taşıyan Hekate'yi modern dünyaya yansıtılan saf bir ışık olarak düşünmektedir.

Sonuç olarak Çelebi, bu çalışmasında Kadın'ın antikçağdan itibaren verdiği zorlu savaşı bir kadın gözünden değerlendirmektedir. Yazara göre, kadının bu denli içinde bulunduğu mücadele aslında, onun her dönemde ve her farklı medeniyette ikincilleştirilmeye karşı verdiği büyük bir savaşımızdır.